

Dariusz Nowicki¹, Lucyna Gajewska¹, Krystyn Andrzej Sosada²

OGNIŚKO ZACHOROWAŃ NA ODRE ZAREJESTROWANE W POWIATOWEJ STACJI SANITARNO-EPIDEMIOLOGICZNEJ W CZĘSTOCHOWIE W 2013 ROKU

¹Powiatowa Stacja Sanitarно-Epidemiologiczna w Częstochowie

²Śląski Uniwersytet Medyczny w Katowicach, Katedra i Klinika Chirurgii Ogólnej, Bariatrycznej i Medycyny Ratunkowej w Zabrze

STRESZCZENIE

WSTĘP. W Polsce od 2001 r. realizowany jest program eliminacji odrzy koordynowany przez Światową Organizację Zdrowia. Program zakłada utrzymanie odsetka osób szczepionych przeciw odrze na poziomie 95% i potwierdzanie laboratoryjne podejrzeń zachorowań na odrę. W 2013 roku do Powiatowej Stacji Sanitarно-Epidemiologicznej w Częstochowie zgłoszono 14 przypadków odrzy, a w całym kraju w tym samym okresie 89 przypadków.

CEL. Celem pracy była ocena sytuacji epidemiologicznej odrzy w Częstochowie ze szczególnym uwzględnieniem wzrostu zachorowań w II kwartale 2013 r.

MATERIAŁ I METODY. Do analizy sytuacji epidemiologicznej odrzy wykorzystano dane epidemiologiczne Narodowego Instytutu Zdrowia Publicznego – PZH oraz dane PSSE w Częstochowie z meldunków o zachorowaniach na choroby zakaźne, zakażenia i zatrucia (MZ-56) w latach 2000-2013. Analizę uodpornienia dzieci i młodzieży w wybranych rocznikach w latach 2009-2012 przeprowadzono na podstawie rocznych sprawozdań PSSE w Częstochowie (MZ-54).

WYNIKI. Na obszarze działania PSSE w Częstochowie w latach 2000-2012 zanotowano trzy przypadki zachorowań na odrę tj. 2 przypadki w 2003 r. oraz 1 przypadek w 2011 r. Liczba zachorowań i zapadalność na odrę wzrosła w 2013 r. Zarejestrowano 14 zachorowań, a zapadalność wyniosła 3,78 na 100 000. Zachorowały osoby dorosłe w wieku od 22 do 38 lat. Zachorowało 13 mężczyzn tj. 93% ogółu. Zachorowali: 8 pensjonariuszy Domu Dziennego Pobytu w Częstochowie, 2 osoby mieszkające w pobliżu tej placówki oraz 4 osoby niepowiązane epidemiologicznie z ogniskiem zachorowań. Hospitalizowano 12 osób tj. 86% wszystkich przypadków. Wśród 14 pacjentów jedynie jedna osoba miała udokumentowane szczepienie przeciwko odrze.

WNIOSKI. Odra jest nadal groźną chorobą zakaźną, szerzącą się w środowisku osób nieszczepionych.

Słowa kluczowe: odra, sytuacja epidemiologiczna, szczepienia

WSTĘP

Odra jest ostrą chorobą zakaźną wywołaną przez wirus RNA, sklasyfikowany jako *Morbillivirus*, z rodziny *Paramyxoviridae*. Choroba przebiega z wysoką gorączką, stanem zapalnym błon śluzowych i wysypką. Źródłem zakażenia jest chory na odrę w okresie zaraźliwości tj. od 5 dni przed wystąpieniem wysypki i do 3 dni okresu wysypkowego. Choroba przenosi się drogą kropelkową, powietrzną lub przez bezpośredni kontakt z chorą osobą. Większość zachorowań występuje u dzieci do 15 roku życia, ale podatny na zakażenie jest każdy człowiek niezależnie od wieku, który nie przechorował

odry lub nie był zaszczepiony przeciwko odrze. Nie chorują dzieci do 6 miesiąca życia, o ile ich matki chorowały na odrę lub były szczepione przeciwko odrze. Szacuje się, że 95% dzieci matek, które chorowały na odrę traci odporność bierną około 11-12 miesiąca życia, natomiast dzieci matek, które były szczepione przeciwko odrze około 8 miesiąca życia (1).

W przebiegu odrzy często występują powikłania. Do najczęstszych należą zapalenia płuc, oskrzeli, ucha środkowego, zapalenie krtani. Zapalenie płuc ma zwykle ciężki przebieg, wymaga leczenia szpitalnego i może stanowić zagrożenie życia szczególnie u osób wyniszczonych, z wrodzonymi wadami serca. Jako po-

wikłanie w przebiegu odry występuje zapalenie mózgu. Powikłanie to zdarza się z częstością 1 do 4 przypadków na 1000 chorych. Ryzyko powikłań neurologicznych wzrasta z wiekiem, powyżej 10 roku życia jest 2-3 – krotnie częstsze. Szczególnym powikłaniem odry jest podostre stwardniające zapalenie mózgu - SSPE, które występuje od kilku miesięcy do kilku lat po zachorowaniu na odrę, średnio 5-7 lat. Powikłania ze strony przewodu pokarmowego obejmują biegunkę, zapalenie wyrostka robaczkowego, zapalenie wątroby (1).

Laboratoryjnym kryterium potwierdzającym rozpoznanie odry jest wykrycie obecności przeciwciał odrowych w klasie IgM u osób nieszczepionych w ostatnim okresie czasu tj. co najmniej 8 tygodni przed wystąpieniem objawów, stwierdzenie co najmniej 4- krotnego wzrostu miana przeciwciał w klasie IgG lub wykrycie wirusa odry w materiale klinicznym (1).

W różnicowaniu odry należy uwzględnić choroby przebiegające z wysypką, zwłaszcza różyczkę, płonicę, gorączkę trzydniową, zakażenia enterowirusowe i adenowirusowe przebiegające z wysypką, wysypki alergiczne.

Najważniejszą rolę w profilaktyce odry odgrywają szczepienia ochronne. W Polsce szczepienie przeciwko odrze wprowadzono do programu szczepień obowiązkowych w 1975 r. Stosowano pojedynczą dawkę szczepionki monowalentnej. W 1991 r., w związku z pojawiającymi się zachorowaniami w grupie wiekowej powyżej 5 lat, wprowadzono drugą dawkę szczepionki przeciwko odrze, także preparatem monowalentnym, początkowo w 9 r.ż., następnie w 7 r.ż. Kolejnym krokiem w profilaktyce odry było umieszczenie w PSO w 1994 r. szczepionki zalecanej skojarzonej przeciwko odrze, śwince i różyczce, która do obowiązkowego programu szczepień została wprowadzona w 2004 roku. Szczepionkę skojarzoną najpierw stosowano jako jedną dawkę podstawową w 13-15 miesiącu życia, a od 2005 r. również jako dawkę przypominającą. Według obecnie obowiązującego PSO szczepionkę skojarzoną przeciwko odrze, śwince i różyczce stosuje się w 13-14 miesiącu życia i w 10 roku życia (4,6,7).

Odra jako choroba zakaźna posiada cechy choroby możliwej do eliminacji, a następnie eradykacji t.j. rezerwuarem wirusa odry jest jedynie człowiek, po przebytych zakażeniu nie stwierdza się nosicielstwa wirusa, środowisko nie jest skażone tym patogenem oraz istnieje skuteczny środek zapobiegawczy w postaci bezpiecznej szczepionki przeciwko odrze.

Światowa Organizacja Zdrowia w ramach strategii eliminacji odry zaleca rejestrowanie i zgłaszanie podejrzeń wszystkich przypadków odry oraz prowadzenie potwierdzeń laboratoryjnych każdego podejrzenia o zachorowanie na odrę. Badaniem potwierdzającym jest wykrycie w surowicy chorego swoistych dla wirusa odry przeciwciał w klasie IgM. Badania te są

wykonywane w laboratoriach powołanych przez WHO. W Polsce Narodowe Laboratorium ds. Diagnostyki Odry i Różyczki znajduje się w Zakładzie Wirusologii Narodowego Instytutu Zdrowia Publicznego - PZH w Warszawie (2,3).

Celem pracy była ocena sytuacji epidemiologicznej odry na terenie działania Powiatowej Stacji Sanitarno-Epidemiologicznej w Częstochowie ze szczególnym uwzględnieniem wzrostu zachorowań w drugim kwartale 2013 r. Oceniono liczbę zachorowań i zapadalność na odrę w Polsce i na obszarze działania PSSE w Częstochowie w latach 2000-2013 oraz odsetek uodpornienia populacji dzieci 0-13 r.ż. przeciwko odrze, śwince i różyczce w Częstochowie w latach 2009-2012.

MATERIAŁ I METODY

Do oceny sytuacji epidemiologicznej odry w Polsce w latach 2000-2013 wykorzystano dane epidemiologiczne pochodzące z rocznych sprawozdań o zachorowaniach Narodowego Instytutu Zdrowia Publicznego – PZH w Warszawie. Sytuację epidemiologiczną odry w PSSE w Częstochowie w tym samym okresie oceniono na podstawie meldunków o zachorowaniach na choroby zakaźne, zakażeniach i zatruciach (MZ-56). Analizę uodpornienia dzieci i młodzieży w wybranych rocznikach w latach 2009-2012 przeprowadzono na podstawie rocznych sprawozdań PSSE w Częstochowie ze szczepień ochronnych (MZ-54).

WYNIKI I ICH OMÓWIENIE

W Polsce, przed wprowadzeniem szczepień ochronnych w latach 60-tych, zapadalność na odrę wynosiła 300-400 na 100 000 mieszkańców. Po wprowadzeniu obowiązkowych szczepień zapadalność stopniowo zmniejszała się i w latach 2004-2005 roku wynosiła 0,03 na 100 000 mieszkańców (5). Chorowały głównie osoby nieszczepione lub te, które otrzymały tylko jedną dawkę szczepionki.

W tabeli I zestawiono zachorowania i współczynnik zapadalności na odrę w Polsce i w PSSE w Częstochowie w latach 2000-2013. Na obszarze działania PSSE w Częstochowie w latach 2000-2012 zarejestrowano tylko 3 przypadki odry tj. 2 przypadki w 2003 r. i jeden przypadek w 2011 r. Znaczny wzrost liczby zachorowań na odrę zaobserwowano w II kwartale 2013 r., kiedy do PSSE w Częstochowie zgłoszono 20 podejrzeń zachorowań na odrę osób w wieku 11-38 lat. We wszystkich przypadkach wykonano badanie serologiczne w kierunku odry. Uzyskano 14 wyników dodatnich potwierdzających zachorowanie na odrę i w 6 przypadkach wyniki ujemne, wykluczające zachorowa-

nie na odrę. Potwierdzone badaniem laboratoryjnym zachorowania dotyczyły osób dorosłych w wieku od 22 do 38 lat. Chorowali przede wszystkim mężczyźni tj. 13 przypadków i tylko jedna kobieta. Wskaźnik zapadalności na 100 000 mieszkańców 3,78.

Pierwsze zachorowania wystąpiły na początku kwietnia wśród osób uczęszczających na zajęcia w Domu Dziennego Pobytu dla Osób Upośledzonych Umysłowo w Częstochowie. W związku z informacjami telefonicznymi od pracowników tej placówki oraz rodziców pensjonariuszy informujących o nietypowych zachorowaniach przebiegających z wysypką oraz o hospitalizacji 2 osób w oddziale zakaźnym Wojewódzkiego Szpitala Specjalistycznego w Częstochowie, podjęto dochodzenie epidemiologiczne mające na celu weryfikację przyjętych zgłoszeń. W wyniku przeprowadzonych czynności ustalono, że w oddziale zakaźnym w dniu 10.04.2013 r. przebywało 5 osób uczęszczających na zajęcia do Domu Dziennego Pobytu w Częstochowie. Pierwsza hospitalizacja miała miejsce w dniu 02.04.2013 r. (zgłoszono przypadek wysypki – kod wg ICD 10: R21). Kolejny przypadek hospitalizacji zgłoszono w dniu 5.04.2013 r. (podejrzenie różyczki). W dniu 6.04.2013 r. przyjęto do szpitala kolejne 2 osoby, spośród których u jednej zgłoszono podejrzenie różyczki, a w drugim przypadku podejrzenie szkarlatyny. W związku z napływającymi zgłoszeniami, po przeprowadzeniu wstępnej analizy epidemiologicznej, w dniu 10.04.2013 r., Państwowy Powiatowy Inspektor Sanitarny w Częstochowie przeprowadził rozmowę telefoniczną z ordynatorem oddziału zakaźnego szpitala. Poinformowano ordynatora o występujących na terenie województwa śląskiego zachorowaniach na odrę i ustalono, że przysłane zostaną zgłoszenia z podejrzeniem zachorowań na odrę. Ponadto zapewniono, że w ramach nadzoru epidemiologicznego pobrana od chorych krew do badań laboratoryjnych zostanie nieodpłatnie przebadana w kierunku odrzy. W dniu 11.04.2013 r., do PSSSE w Częstochowie wpłynęło 6 podejrzeń zachorowań na odrę z Oddziału Zakaźnego Wojewódzkiego Szpitala Specjalistycznego w Częstochowie ul. PCK 7. Od pacjentów pobrano krew do badań i przekazano do laboratorium WSSE w Katowicach, a następnie do Laboratorium ds. Diagnostyki Odrzy i Różyczki znajdującego się w Zakładzie Wirusologii Narodowego Instytutu Zdrowia Publicznego - PZH w Warszawie.

Objawy chorobowe u diagnozowanych pacjentów to gorączka powyżej 38 °C trwająca 5 dni i dłużej, kaszel, ból gardła, zapalenie spojówek, wysypka plamisto-grudkowa na całym ciele, a u jednego chorego pojedyncze pęcherzyki z płynem surowicznym. U czterech pacjentów jako powikłanie zdiagnozowano zapalenie płuc.

Z wywiadu epidemiologicznego przeprowadzonego z pracownikami Domu Dziennego Pobytu w Często-

chowie ustalono, że do ośrodka na mocy decyzji MOPS w Częstochowie uczęszcza 39 osób. Zalecono, aby personel placówki poinformował opiekunów o występujących zachorowaniach i proponował czasową izolację w warunkach domowych oraz zgłaszanie się do lekarza w przypadku wystąpienia objawów chorobowych. Ustalono również, że 5 innych podopiecznych jest leczonych w warunkach ambulatoryjnych, a podejrzewano u nich rumień zakaźny, ospę wietrzną, szkarlatynę, uczulenie. Lekarze POZ nie podejrzewali u tych chorych zachorowań na odrę.

Ogółem w Oddziale Zakaźnym Wojewódzkiego Szpitala Specjalistycznego w Częstochowie hospitalizowano 9 osób uczęszczających na zajęcia w Domu Dziennego Pobytu w Częstochowie. U pierwszego hospitalizowanego pacjenta objawy chorobowe wystąpiły w dniu 29.03.2013 r., u ostatniego pacjenta w dniu 14.04.2013 r. Badanie serologiczne w kierunku swoistych przeciwciał odrowych w klasie IgM wykonane w Laboratorium WSSE w Katowicach oraz w Zakładzie Wirusologii Narodowego Instytutu Zdrowia Publicznego - PZH w Warszawie potwierdziło odrę u 8 osób. Chorzy na odrę hospitalizowani byli od 8 do 16 dni. U sześciu osób jako powikłanie zdiagnozowano zapalenie płuc. Wszyscy chorzy nie byli szczepieni przeciwko odrze z powodu przeciwwskazań neurologicznych (wrodzone wady neurologiczne, zespół Downa).

Oprócz zanotowanego ogniska epidemicznego wystąpiły również rozproszone zachorowania na odrę u 6 osób, z czego u dwóch osób zachorowania były powiązane epidemiologicznie (mężczyzna i mieszkająca z nim partnerka, którzy mieszkali na ulicy Focha, w pobliżu Domu Dziennego Pobytu w Częstochowie). Zachorowania u tych osób wystąpiły w okresie od 13.04.2013 r. do 26.05.2013 r. Wszyscy chorzy mieli rozpoznanie potwierdzone badaniem laboratoryjnym tj. 5 osób badaniem serologicznym stwierdzającym obecność swoistych przeciwciał odrowych w klasie IgM i w przypadku 1 osoby wykonano badanie wirusologiczne potwierdzające obecność cząstek zakaźnych wirusa odrzy w materiale klinicznym pobranym od chorego (mocz). Cztery osoby były hospitalizowane od 5 do 8 dni, u wszystkich jako powikłanie zdiagnozowano zapalenie płuc. Tylko jedna osoba była zaszczepiona przeciwko odrze, otrzymała jedną dawkę szczepionki monowalentnej (wiek w chwili zachorowania 24 lata). U 4 osób w wieku od 28 do 38 lat brak jest dokumentacji dotyczącej szczepień. Jedna osoba w wieku 29 lat w dokumentacji szczepień ma odnotowane przeciwwskazanie do szczepień z powodu przechorowania odrzy w 3 miesiącu życia (1984 r.). Informacje uzyskane w wyniku przeprowadzonego dochodzenia epidemiologicznego zestawiono w tabeli II.

Na podstawie uzyskanych danych nie udało się ustalić źródła zakażenia zanotowanego ogniska epide-

micznego. Należy rozważyć czy rzadko występujące choroby zakaźne wzbudzają należytą czujność epidemiologiczną i diagnostyczną wśród lekarzy. Doświadczenia PSSE w Częstochowie w wyniku opracowania ogniska zachorowań na odrę w 2013 r. wskazują, że dopiero wystąpienie większej liczby przypadków oraz weryfikacja zgłoszeń doprowadziły do poszerzenia diagnostyki w kierunku wirusa odry i obiektywnej oceny sytuacji epidemiologicznej.

Obowiązkowe szczepienia ochronne przeciwko odrze, śwince i różyczce, w latach 2009-2012, na obszarze działania PSSE w Częstochowie realizowane były u wysokiego odsetka dzieci (Tab. III). Na podstawie sprawozdania Mz-54 ze szczepień ochronnych za rok 2012 zaszczepienie dzieci w rocznikach 2010-2004 wyniosło od 97,48% do 99,46%, zaszczepiono 79,5% dzieci w drugim roku życia. Szczepienie przypominające w rocznikach 2000-2003 zrealizowano na poziomie od 40,11% do 77,7%.

Analiza sytuacji epidemiologicznej odry na terenie działania PSSE w Częstochowie ze szczególnym uwzględnieniem ogniska epidemicznego w II kwartale 2013 roku wskazuje na możliwość szerzenia się odry w środowisku osób nieszczepionych. Celowe byłoby prowadzenie szczepień doraźnych w środowiskach osób nieszczepionych przebywających w takich ośrodkach, jak to miało miejsce w Częstochowie.

Ponadto stwierdzić należy, że czułość systemu nadzoru nad odrą jest niewystarczająca. Pomimo bieżących informacji o aktualnej sytuacji epidemiologicznej odry, przekazywanych w formie pisemnej do podmio-

tów leczniczych oraz informacji o programie WHO eliminacji odry (9) uwzględniającym konieczność laboratoryjnego potwierdzenia wszystkich przypadków podejrzeń/zachorowań, jest to choroba zakaźna, którą lekarze rzadko podejrzewają u pacjentów z gorączką i wysypką. Świadczą o tym podejrzenia, z jakimi byli przyjmowani do oddziału zakaźnego chorzy, u których w rezultacie badań laboratoryjnych potwierdzono odrę.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

1. Odra jest nadal groźną chorobą zakaźną, szerzącą się w środowisku osób nieszczepionych.
2. W PSSE w Częstochowie znaczny wzrost liczby zachorowań na odrę zanotowano w 2013 r.
3. Odsetek uodpornienia dzieci przeciwko odrze, śwince i różyczce, w latach 2009-2012, na obszarze działania PSSE w Częstochowie utrzymywał się na wysokim poziomie.

Otrzymano: 14.01.2014 r.

Zaakceptowano do publikacji: 10.02.2014 r.

Adres do korespondencji:

Lek. med. Dariusz Nowicki

Powiatowa Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna w Częstochowie

ul. Jasnogórska 15A, 42-200 Częstochowa

e-mail : nowicki.dariusz@onet.pl

Tel. (34) 344-99-00